

การวิจัยวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น

Cultural Research for Local Wisdom Development

ชวณี ทองโรจน์

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

บทคัดย่อ

“ภูมิปัญญาท้องถิ่น” เป็นองค์ความรู้ รวมทั้งความคิดและความเชื่อที่ท้องถิ่นนั้นๆ ได้สั่งสมและสืบทอดอย่างต่อเนื่องกันมา โดยใช้วิธีการ เครื่องมือและวิถีชีวิต เพื่อการป้องกันและแก้ปัญหาการดำรงชีพของบุคคลในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นให้อยู่รอดปลอดภัย มีความสุข มั่งคั่งและมั่นคง ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในประเทศไทยจึงเรียกในภาพรวมว่า “ภูมิปัญญาไทย” ซึ่งมีคุณค่าและความสำคัญในด้านต่างๆ เช่น ช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่น สร้างความภูมิใจและศักดิ์ศรีเกียรติภูมิแก่คนไทย ปรับประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม สร้างความสมดุลระหว่างคนและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืนและสามารถเปลี่ยนแปลงปรับปรุงได้ตามยุคสมัย ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยประกอบด้วยสาขาต่างๆ ได้แก่ เกษตรกรรม อุตสาหกรรมและหัตถกรรม การแพทย์แผนไทย การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กองทุนและธุรกิจชุมชน สวัสดิการ ศิลปกรรม การจัดการ ภาษาและวรรณกรรมและสาขาศาสนาและประเพณี ซึ่งอาจจัดรวมเป็น 3 หมวดใหญ่ คือ องค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่น การแสดงออกซึ่งวัฒนธรรมพื้นบ้าน และทรัพยากรพันธุกรรม

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมอย่างใกล้ชิดเนื่องจากวัฒนธรรมเกิดขึ้นจากภูมิปัญญาที่มีการสั่งสมกันมา ท้องถิ่นใดมีภูมิปัญญาที่สั่งสมไว้อย่างดีย่อมส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมที่เข้มแข็งและสามารถเปลี่ยนเป็นมูลค่ามหาศาลใช้หล่อเลี้ยงคนในสังคมนั้นได้อย่างยั่งยืน

การวิจัยทางวัฒนธรรมเป็นรูปแบบของสหวิทยาการ และใช้เทคนิคการวิจัยหลายลักษณะประกอบกัน การวิจัยในลักษณะนี้ ควรเน้นถึงการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและการแก้ไขปัญหาสังคมอย่างยั่งยืน การวิจัยที่มีประโยชน์มากรูปแบบหนึ่งได้แก่ “การวิจัยและพัฒนา” การเลือกประเด็นการวิจัยทางวัฒนธรรมจึงต้องคำนึงถึงประโยชน์ในการตอบสนองความต้องการและการแก้ปัญหาของสังคม เช่น การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การเกิดนวัตกรรมและแนวคิดใหม่ในวงวิชาการโดยการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งจะมีผลสะท้อนกลับไปสู่การพัฒนาภูมิปัญญาดังกล่าวด้วย

ทุนทางวัฒนธรรมของไทยเป็นมรดกล้ำค่า ควรค่าแก่การดูแล อนุรักษ์ ปกป้องและพัฒนาด้วยกลยุทธ์ที่เหมาะสม การศึกษาวิจัยจนสามารถเข้าถึงและนำมาปรับประยุกต์ใช้ได้จึงเป็นบทบาทที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาวิจัยที่มุ่งเน้นการพัฒนาพื้นที่ ท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อเกิดกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

ในขณะที่มีการให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ซึ่งมีทุนทางวัฒนธรรมเป็นหัวใจในการดำเนินการนั้น การวิจัยทางวัฒนธรรมยิ่งทวีความสำคัญมากขึ้น ผลจากการศึกษาวิจัยทางวัฒนธรรมทำให้เกิดการพัฒนา

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในหลายลักษณะ เช่น เกิดนวัตกรรมใหม่ การพัฒนาให้มีมูลค่าเพิ่ม การถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีพร้อมทั้งนำองค์ความรู้และเทคโนโลยีมาพัฒนาภูมิปัญญาเดิม การศึกษาวิเคราะห์เชิงลึกเพื่อสร้างคุณค่าภูมิปัญญาให้ประจักษ์ การแก้ปัญหาที่ยั่งยืนจากข้ออ่อนอันเกิดจากธรรมชาติและตัวมนุษย์ และการพัฒนาสังคมในกรอบของศีลธรรมและวัฒนธรรมอันดีงาม

คำสำคัญ : ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม การวิจัยทางวัฒนธรรม ทนทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจสร้างสรรค์

Abstract

Local wisdom is the knowledge, opinions and beliefs which have been accumulated and transferred continually using means, techniques and lifestyles in order to prevent and solve the problems of community living to enhance safety, happiness, wealth and stability. The local wisdom in Thailand is called ‘Thai local wisdom’ which is valuable and important in many ways. These include building a strong nation, bringing pride and honour to Thai people, appropriately applying to ways of living, sustainably restoring the balance between people and nature and being able to adjust to the changing time. Thai local wisdom concerns various fields of science such as agriculture, industry, handicraft, traditional Thai medicine, natural resources and environmental management, funds and business community, welfare, fine arts, management, language and literature as well as religions and tradition. These fields can be categorized into 3 main groups which include the knowledge of local community, performance reflecting local native culture and genetic resources.

Local wisdom is closely related to culture which is the result of accumulated wisdom. The accumulation of the wisdom leads the community to the great value which can be used for a sustainable nourishment of the community.

The cultural research is multi-disciplines using various types of research techniques. This kind of study focuses on the utilization of research findings in conservation, enhancement, dissemination, economic value creation and sustainable problem solving. One type of the research which is very useful is ‘research and development’. The issue being taken into consideration when choosing the research topic is the contribution of research in responding to needs and solving social problems. These include strengthening the community and creating innovation and new ideas in academia using the application of local wisdom which will affect the wisdom development in return. The cultural capital is the precious heritage which is worth conserving, protecting and developing with the appropriate strategies. To conduct the research that leads to the access and application of cultural capital is, therefore, the crucial role. Conducting the contributed research especially the ones that focus on area-based development and community participation will create the process of learning which leads to a sustainable development.

While the development of creative economy which cultural capital is at the heart of the procedure is taken into account, the cultural research is getting more important. The findings of cultural research contribute to the local wisdom development in many ways such as innovation and value creation, knowledge and technology transfer together with the use of knowledge and technology to develop existing traditional wisdom, in-depth study and analysis, solving complex problems caused by nature and human as well as social development in the framework of morals and culture.

Keywords : local wisdom, Thai local wisdom, local wisdom development, culture, cultural research, cultural capital, creative economy

บทนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ รวมทั้งความคิดและความเชื่อที่ท้องถิ่นนั้นๆ ได้สั่งสมและสืบทอดอย่างต่อเนื่องกันมา โดยใช้วิธีการ เครื่องมือและวิถีชีวิต เพื่อการป้องกันและแก้ปัญหาการดำรงชีพของบุคคลในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นให้อยู่รอดปลอดภัย มีความสุข มั่งคั่งและมั่นคง ซึ่งนับเป็นศักยภาพและความสามารถของท้องถิ่นนั้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในประเทศไทยรวมถึงงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน จึงอาจเรียกในภาพรวมได้ว่า “ภูมิปัญญาไทย” ซึ่งมีคุณค่าและความสำคัญมากควรค่าแก่การรักษา สืบทอดและพัฒนาปรับปรุงให้เกิดประโยชน์สูงสุด

คุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย

คุณค่าและความสำคัญดังกล่าวอาจประมวลได้สั้นๆ ดังนี้ (นันทสาร สีสลับ : สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่มที่ 23 พ.ศ. 2541)

1. ช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่น เช่นภูมิปัญญาของพระมหากษัตริย์ไทยที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งได้สร้างความเป็นปึกแผ่นและรักษาเอกราชของประเทศมาได้อย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างเช่นภูมิปัญญาในการกระทำยุทธหัตถีของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช การพัฒนาปรับปรุงระบบต่างๆ ของประเทศในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและแนวพระราชดำรินด้านการเกษตรและด้านอื่นๆ มากมาย ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน

2. สร้างความภาคภูมิใจและศักดิ์ศรีเกียรติภูมิแก่คนไทย เช่นภูมิปัญญาทางด้านภาษา และวรรณกรรม ประเทศไทยมีอักษรไทยใช้มาตั้งแต่โบราณกาลพร้อมทั้งมีวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดวรรณกรรมไทยที่มีความไพเราะอย่างยิ่ง สิ่งเด่นชัดที่เป็นความภาคภูมิใจอีกอย่างหนึ่งได้แก่อาหารไทยซึ่งมีส่วนประกอบจากพืชผักที่หาง่ายในท้องถิ่นและมีคุณค่าทางโภชนาการ บางชนิดยังเป็นสมุนไพรที่ใช้ป้องกันและรักษาโรคได้อีกด้วยเช่น กระเทียม ใบมะกรูด โหระพา กระเพรา ขิงข่า เป็นต้น

3. ปรับประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม เช่นภูมิปัญญาในการนำหลักธรรมคำสอนทางศาสนามาใช้ในการดำรงชีวิตให้มีความสุข รู้จักอดทน ให้อภัย พึ่งพาอาศัยและแบ่งปันซึ่งมีผลในการดำเนินกุลโบายด้านต่างๆ ของประเทศที่ทำให้รอดปลอดภัยมาโดยตลอด

4. สร้างความสมดุระหว่างคนในสังคมและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน เช่นประเพณีต่างๆ ที่ให้ความสำคัญแก่คน สังคมและธรรมชาติ อาทิประเพณีสงกรานต์ที่มีการรดน้ำดำหัวเพื่อแสดงความเคารพและระลึกถึงผู้หลักผู้ใหญ่ ประเพณีลอยกระทงเพื่อระลึกถึงบุญคุณของน้ำ

5. เปลี่ยนแปลงปรับปรุงได้ตามยุคสมัย โดยภูมิปัญญาไทยสามารถนำมาปรับประยุกต์หรือบูรณาการเข้ากับเทคโนโลยีหรือแนวคิดสมัยใหม่ ทำให้เกิดประโยชน์ที่อาจขยายผลให้เกิดเป็นธุรกิจที่ทำรายได้มากมาย เช่นกรณีของผลิตภัณฑ์ OTOP หลายชนิด หรือการนำสูตรตำรับยาที่ใช้มา แต่โบราณพัฒนาด้วยเทคโนโลยีใหม่เป็นยาที่มีประสิทธิภาพได้ หรือแนวคิดการปลูกพืชแบบ “วนเกษตร” แทนที่การปลูกพืชแบบเดี่ยวตามภูมิปัญญาใหม่ที่ทำให้ป่าถูกตัดโค่นทำลาย เป็นต้น

ลักษณะและสาขาของภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย

ได้มีการจัดแบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยออกเป็นหลายลักษณะ กระทรวงศึกษาธิการได้จัดแบ่งภูมิปัญญาดังกล่าวอย่างชัดเจนเป็น 10 สาขา ได้แก่

1. สาขาเกษตรกรรม เป็นความสามารถในการใช้เทคโนโลยีและองค์ความรู้ด้านการเกษตรโดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิมและนำไปสู่การแก้ปัญหาได้

2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม เป็นการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการแปรรูปผลผลิต ช่วยลดการนำเข้าสินค้า และแก้ปัญหาค่าความปลอดภัยและประหยัดในการบริโภค

3. สาขาการแพทย์แผนไทย เป็นความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางสุขภาพได้

4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นความสามารถในการอนุรักษ์ พัฒนาและใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน เป็นความสามารถในการบริหารจัดการในการสะสมและบริหารกองทุนและธุรกิจชุมชน

6. สาขาสวัสดิการ เป็นความสามารถในการจัดการสวัสดิการเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีความมั่นคงในทุกด้าน

7. สาขาศิลปกรรม เป็นความสามารถในการผลิตผลงานทางศิลปะสาขาต่างๆ

8. สาขาการจัดการ เป็นความสามารถในการบริหารจัดการการดำเนินงานในด้านต่างๆ ขององค์กรในสังคมไทย เช่น การจัดการศึกษา การจัดการศาสนสถาน เป็นต้น

9. สาขาภาษาและวรรณกรรม เป็นความสามารถในการสร้างผลงานด้านภาษา การใช้ภาษาและวรรณกรรมทุกประเภท

10. สาขาศาสนาและประเพณี เป็นความสามารถในการประยุกต์และปรับใช้หลักธรรม คำสอนทางศาสนา ตลอดจนความเชื่อและประเพณีที่มีค่าให้เหมาะสมในการประพฤติปฏิบัติ

ภูมิปัญญาในสาขาต่างๆ เหล่านี้ กรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์ได้จัดรวมเป็นหมวดใหญ่ๆ ไว้ 3 หมวดคือ

1. องค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่น (Traditional Knowledge) ซึ่งหมายรวมถึงองค์ความรู้ วิธีการ ทักษะ นวัตกรรม แนวปฏิบัติหรือการเรียนรู้ที่เป็นผลมาจากกิจกรรมทางปัญญาในรูปแบบดั้งเดิมของชุมชนท้องถิ่นที่สืบทอดจากอดีตถึงปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 4 สาขาได้แก่ ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน อาหาร การแพทย์แผนไทย และเกษตร

2. การแสดงออกซึ่งศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน (Expression of Folklore) เป็นการแสดงออกซึ่งองค์ความรู้และวัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้านที่แสดงถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งอาจแสดงออกได้ทั้งทางวาจา เช่น กวีนิพนธ์ เรื่องเล่า แสดงออกทางดนตรี เช่น เพลง ดนตรี แสดงออกทางกายเช่น ละคร พิธีกรรมหรือแสดงออกเป็นสิ่งที่จะต้องได้เช่น งานศิลปะ ภาพวาด จิตรกรรม แบ่งออกเป็น 5 สาขาได้แก่ นาฏกรรม ศิลปกรรม ดนตรีกรรม หัตถกรรมและพิธีกรรม

3. ทรัพยากรพันธุกรรม (Genetic Resource) หมายถึงสิ่งมีชีวิตหรือส่วนหนึ่งส่วนใดของสิ่งมีชีวิตหรือองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับสิ่งมีชีวิตของระบบนิเวศ ซึ่งมีประโยชน์หรือคุณค่าตามความเป็นจริงและตามศักยภาพ เช่น พืชสมุนไพรท้องถิ่นที่นำมาผลิตยารักษาโรค แบ่งออกเป็น 3 สาขาได้แก่ พืช พันธุ์สัตว์ และจุลินทรีย์

ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

วัฒนธรรมมีความหมายได้หลายนัย มนุษย์สร้างวัฒนธรรมขึ้นเพื่อประโยชน์แห่งการดำรงชีวิตและการสืบทอดเผ่าพันธุ์ วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือสร้างขึ้นเพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตส่วนรวม ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถถ่ายทอดและเอาอย่างกันได้ วัฒนธรรมเป็นผลรวมของการสั่งสมสิ่งสร้างสรรค์และภูมิปัญญาธรรมที่ถ่ายทอดสืบทอดกันมาในสังคมนั้นๆ เป็นการสั่งสมภูมิปัญญา ประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถที่ช่วยให้สังคมนั้นอยู่รอดและมีความเจริญสืบทอดกันมา ดังนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เกิดจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ วัฒนธรรมมีทั้งสาระและรูปแบบที่เป็นระบบความคิด วิธีการ โครงสร้างของสังคม สถาบัน รวมทั้งแบบแผนและทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น

จึงกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมเกิดขึ้นจากภูมิปัญญาที่มีการสั่งสมกันมา การศึกษาที่ทำให้เกิดการพัฒนาของวัฒนธรรมจึงเป็นการพัฒนาภูมิปัญญาที่ทำให้เกิดคุณค่าเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ท้องถิ่นใดมีภูมิปัญญาที่สั่งสมไว้อย่างดี ย่อมส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมที่เข้มแข็งซึ่งในบางกรณีสามารถเปลี่ยนแปลงเป็นมูลค่ามหาศาลจนใช้หล่อเลี้ยงคนในสังคมแห่งวัฒนธรรมนั้นได้อย่างยั่งยืน เช่น มรดกด้านแหล่งท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ อาหาร และผลิตภัณฑ์ประจำท้องถิ่น การบริการอันเป็นที่ประทับใจ เป็นต้น

ภาพที่ 1 ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรม

การวิจัยทางวัฒนธรรม

เป็นการศึกษาค้นคว้าอย่างมีระเบียบแบบแผน แสวงหาคำตอบเพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ เช่น แก้ปัญหา พิสูจน์ความจริง พัฒนาสังคม สร้างผลผลิตหรือกระบวนการใหม่ การวิจัยทางวัฒนธรรมบางเรื่องต้องใช้วิธีวิทยาหรือเทคนิคการวิจัยหลายสาขามาบูรณาการกัน จึงเป็นรูปแบบของสหวิทยาการ การวิจัยทางวัฒนธรรมสามารถใช้เทคนิคการวิจัยทุกรูปแบบทั้งการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ ทางสังคมศาสตร์ การวิจัยพื้นฐาน การวิจัยและพัฒนา การวิจัยทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ การวิจัยเอกสาร เป็นต้น

การวิจัยทางวัฒนธรรมนั้น ควรมีการเน้นถึงประโยชน์ที่จะได้รับ โดยการนำผลวิจัยไปใช้ ในการอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและการแก้ไขปัญหาสังคมอย่างยั่งยืน การศึกษาเรื่องวัฒนธรรมบางกรณีเมื่อศึกษาแล้วทำให้เกิดความเข้าใจและตระหนักในคุณค่า รู้จักตัวเองและตระหนักในการสืบทอดและอนุรักษ์ส่งเสริม ในการวิจัยจึงควรมีการศึกษาบริบทของวัฒนธรรมที่กำลังวิจัยนั้นๆ ด้วยเพื่อให้ผู้สนใจสามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้ การวิจัยทางวัฒนธรรมที่มีประโยชน์มากรูปแบบหนึ่งคือ “การวิจัยและพัฒนา” เพราะมีการนำผลการวิจัยไปพัฒนาให้ปรากฏผลอย่างเป็นทางการ เช่น การศึกษาภูมิปัญญาที่ยังไม่ปรากฏให้คนมองเห็นคุณค่าอย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่น การศึกษาภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมบางอย่างแล้วมีการพัฒนาให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีรูปแบบที่สร้างมูลค่าเพิ่มจนกลายเป็นธุรกิจที่มีความเข้มแข็งของท้องถิ่นสามารถสร้างรายได้ให้แก่ท้องถิ่นเป็นจำนวนมากได้ เป็นต้น

ดังนั้น การเลือกประเด็นเพื่อการวิจัยทางวัฒนธรรม จึงต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ในการตอบสนองความต้องการของสังคมและการแก้ปัญหาสังคมเช่น แนวทางในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน การสร้างความสมานฉันท์ การแก้ปัญหาภูมิคุ้มกันทางสังคม รวมทั้งการสร้างนวัตกรรมและแนวคิดใหม่ในวงวิชาการโดยไม่ลืมการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งจะสะท้อนกลับไปสู่การพัฒนาภูมิปัญญาดังกล่าวให้นำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ ประเด็นการวิจัยเหล่านี้ มักเป็นปรากฏการณ์สำคัญทางวัฒนธรรม กระแสประเด็นร้อน หรือปัญหาที่กระทบกับชุมชน สังคมและวัฒนธรรมในขณะนั้น

การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น : ผลจากการวิจัยทางวัฒนธรรม

ทุนทางวัฒนธรรมของไทยเป็นมรดกล้ำค่าที่มีมูลค่ามหาศาลหากู้จักนำมาใช้อย่างรู้คุณค่า การศึกษาค้นคว้าวิจัยจนสามารถเข้าถึงและนำมาปรับประยุกต์ใช้ได้อย่างแท้จริงจึงเป็นบทบาทที่สำคัญ การวิจัยทางวัฒนธรรมในประเทศไทยได้มีการดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องและมีโครงการวิจัยที่มีคุณค่าสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้เป็นจำนวนมากไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบัน ได้มีการให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่มีทุนทางวัฒนธรรมเป็นหัวใจสำคัญ การวิจัยทางวัฒนธรรมจะยังมีคุณค่าและสามารถนำมาสร้างมูลค่าเป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ประเทศชาติได้มากยิ่งขึ้น ผลจากการศึกษาวิจัยทางวัฒนธรรมทำให้เกิดการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะต่างๆ ได้ดังนี้

1. เกิดเป็นนวัตกรรม การค้นพบสิ่งใหม่หรือผลิตภัณฑ์ใหม่ เช่นยาที่พัฒนาจากสมุนไพรไทยหลายชนิด ตัวอย่างเช่น ครีมพญาหอหรือเสลดพังพอนที่ใช้ทาแผลงูสวัดหรือเริ่มเนื่องจากสมุนไพรมีฤทธิ์ต้านเชื้อไวรัส

2. เกิดการพัฒนาแนวทางหรือรูปแบบจากเดิมให้มีมูลค่าเพิ่ม เช่นการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาแนวทางและรูปแบบการท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่นที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นให้มีรูปแบบการบริหารจัดการเป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เหมาะสม

3. ถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีใหม่ในการดำรงชีวิตจากฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่นการวิจัยและพัฒนาเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้และเทคโนโลยีเพื่อจัดทำกระดาษที่ยั่งยืนและการดำรงชีวิตในแนวทฤษฎีใหม่บนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ซึ่งมีตัวอย่างของการประสบความสำเร็จในหลายภูมิภาค

4. นำองค์ความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้าไปประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาเดิม เช่น การวิจัยเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ภายใต้โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่มีประโยชน์ใช้สอยเชื่อถือได้พร้อมทั้งสร้างบรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสมสวยงามเป็นที่ต้องการในตลาด ช่วยสร้างสรรค์และเพิ่มพูนด้านเศรษฐกิจให้แก่ท้องถิ่น เช่นผลิตภัณฑ์เครื่องสำอางและผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพที่ผสมสมุนไพรท้องถิ่นซึ่งใช้กันมาช้านาน

5. ศึกษา วิเคราะห์เชิงลึกเพื่อสร้างคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ประจักษ์ เช่น คุณค่าทางโภชนาการของอาหารน้ำพริก 4 ภาค และอาหารไทยประเภทต่างๆ และนำไปขยายผลให้เป็นที่ประจักษ์ประกอบกับคุณค่าเชิงวัฒนธรรมเพื่อใช้เป็นฐานในโครงการครัวไทยสู่ครัวโลก หรือการศึกษาวิเคราะห์เชิงลึกและเหตุผลที่มาของประวัติศาสตร์ต่างๆ ที่สำคัญที่ทำให้ประเทศอยู่รอดและมีความเจริญก้าวหน้า แนวคิด กุศโลบายในการบริหารและปกครองประเทศในรัชสมัยต่างๆ ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้และสร้างความรู้สึกรักภูมิใจในความเป็นไทย

6. แก้ไขปัญหาที่ยาก ซับซ้อนอันเกิดจากธรรมชาติและตัวมนุษย์ เช่นการศึกษาวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ชุมชนในการไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเช่นการจัดการน้ำอย่างเหมาะสมซึ่งช่วยบรรเทาหรือแก้ไขปัญหอันเกิดจากภัยธรรมชาติได้

7. พัฒนาสังคมในกรอบของศีลธรรมและวัฒนธรรมอันดีงาม เช่น การวิจัยเพื่อศึกษาอุปสรรคพร้อมแนวทางในการสร้างกลไกในการปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในเชิงรูปธรรมของภาคประชาชน การศึกษาวิจัยเพื่อเสริมสร้างการบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

อาจกล่าวได้ว่า ประเทศไทยมีทุนทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและมูลค่าสูงยิ่งในแทบทุกภูมิภาค ควรค่าแก่การดูแลอนุรักษ์ ปกป้องและพัฒนาด้วยกลยุทธ์ที่เหมาะสมแก่บริบทของแต่ละวัฒนธรรม ทั้งนี้กลไกที่สำคัญอันได้แก่การศึกษา

วิจัยเชิงวัฒนธรรมจึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งหากมีการนำมาประยุกต์ใช้อย่างถูกต้องโดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาวิจัยที่มุ่งเน้นการพัฒนาพื้นที่ ท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อเกิดกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

นันทสาร สีสลับ. (2541). สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ 23.

นันทสาร สีสลับ. (9 ธันวาคม 2553). วิถีไทย. แหล่งที่มา URL: <http://thailivings.wordpress.com>

กรมทรัพย์สินทางปัญญา. (20 พฤศจิกายน 2553). ระบบฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย. กระทรวงพาณิชย์.

แหล่งที่มา URL: <http://www.ipthailand.go.th>

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2551). คู่มือแนวทางการดำเนินงานเรื่อง การปกป้องคุ้มครองภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. กระทรวงวัฒนธรรม.

เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏ. (2547). สรุปผลการดำเนินงานวิจัยและพัฒนาอาหาร ชุดโครงการอาหารสุขภาพไทย : จากท้องถิ่นสู่ครัวโลก. สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. (2553). การสนับสนุนเพื่อขยายผลต่อยอด และสร้างมูลค่าแก่งานวิจัยและสิ่งประดิษฐ์.

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (12 พฤศจิกายน 2553). วัฒนธรรม. แหล่งที่มา URL: <http://th.wikipedia.org>

ผู้เขียน

รองศาสตราจารย์ ดร.ชวณี ทองโรจน์

รองอธิการบดีฝ่ายวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

e-mail: chavance@gmail.com

ภาพที่ 2 การประดิษฐ์จำลองแบบตารับอาหารคาวหวานสายเยาวภา

ภาพที่ 3 การประดิษฐ์จำลองแบบตำรับอาหารคาวหวานสายยาวภา

ภาพที่ 4 การประดิษฐ์จำลองแบบตำรับอาหารคาวหวานสายยาวภา